

## Gromon András: Jézus elbeszéléstechnikai zsenialitása

Lehetne úgy is mondani: szónoki, költői zsenialitása, mert ez is benne van abban a jelenségben, amelyről itt szó lesz.

Rögtön ellene vethetné valaki, hogy honnan tudhatnánk teljes biztonsággal, mit és hogyan mondott el Jézus, és azon mit alakítottak az áthagyományozás és az evangéliumok megírása-szerkesztése során. Jogos ellenvetés – és természetesen nem képezem azt, hogy Jézus pontosan úgy mondott el mindent, ahogyan írva találjuk. Ez a leírás azonban meggyőződésem szerint mégiscsak hűségesen tükrözi a lényegét – föltéve, hogy előzetesen már kiostáltuk az „ocsút”, vagyis mindazt, amit Jézus szájába adtak, de amit nem mondott (a lehetőségek határai között ezt a munkát végeztem el a szinoptikus evangéliumokhoz írt kommentárjaimban). Ezért aztán mégsem vakmerőség megállapítani Jézus elbeszéléstechnikai zsenialitásának megnyilvánulásait, amelyekre folyamatosan rábukkanhatunk (például szinte minden példabeszédében), de itt csak a legérdekesebbekkel foglalkozom.

Jézus ezen adottságának – mondhatnánk tehetségének – formáit több alpontban is tárgyalhatnánk, de mivel ezek többsége a figyelemfelhívást szolgálja, ezzel az összefoglaló alcímmel veszem sorra őket, majd azt nézzük meg, néhány példabeszédben hogyan mutatkozik meg halmozottan vagy különleges módon Jézus szóban forgó zsenialitása.

### A figyelemfelhívás eszközei

#### **Groteszk lépten-nyomon**

Az idegen szavak szótárának meghatározása szerint a „groteszk” kifejezés azt jelenti: furcsa, fantasztikus, meghökkentő. Ezzel az eszközzel, vagyis groteszk képek, hasonlatok alkalmazásával él Jézus a leggyakrabban – és ezen belül is a leggyakoribbak a túlzások.

#### *Túlzások*

„Ha valaki csak egyet is eltántorít Isten útjától ezek közül a kicsik közül, akik bíznak Istenben, *jobb lenne neki, ha malomkövet kötnének a nyakába, és a tengerbe vetnék*” (Mk 9,42). – A nyakba kötött malomkő képével Jézus azt *szemlélteti* a „bölcsek és okosak” (vö. Mt 11,25) számára, *mekkora* rosszat követnek el az Istenben (vagy őbenne) bízó „kicsik” ellen azzal, ha Istennel szembeni saját bizalmatlanságukkal őket is ráviszik ennek a bizalmatlanságnak a tévútjára

„*Ha csapdába ejt a lábad, vágd le! Jobb neked sántítva életben maradni, mint ha mindkét lábad birtokában a holtak gödrébe vetnek*” (Mk 9,45). – A kép háttere az, hogy a korabeli felfogás szerint ha a róka csapdába esik, inkább lerágja beszorult mancsát, semmint hogy bevárja a vadászt, és az agyonverje. Azaz egy tagot feláldozni az életért: okossággal párosult élni akarás. Ez az általános életbölcesség csak azáltal válik *jézusi* útmutatássá, hogy szerinte Isten országa az a legfőbb jó, aminek a kedvéért az embernek még „a lábát is le kell vágnia”, vagyis ezért érdemes, ill. „kell” minden egyebet föláldoznia (vö. Mt 13,44-46, ill. Mk 8,34). – Azt is érdemes észrevenni, hogy a groteszk kép ráadásul szellemes *iróniával* fűszerezett: „mindkét láb birtokában a holtak gödrébe” kerülni...

„Könnyebb a tevének átmennie a tű fokán, mint a gazdagnak bemennie Isten országába” (Mk 10,25). – A 23. és a 25. vers szövegösszefüggése világossá teszi, hogy ezzel a túlzó képpel Jézus *nem* a gazdagságról lemondás *lehetetlenségéről* beszél, hanem rendkívüli *nehézségéről*, illetve nehézségének *mértékéről* (ahogyan a fent említett malomkő is valami rossznak a *mértékét* szemlélteti): „*Milyen nehéz a gazdagnak bemennie Isten országába!*” (23. v.). „*Olyan nehéz, hogy a még a tevének is könnyebb átmennie a tű fokán...!*” (25. v.) De nem lehetetlen, ahogy a feltehetően dúsgazdag fővámos, Zakeus példája is mutatja (Lk 19,8). (A mondás csak akkor fejez ki lehetetlenséget, ha megfeledezünk arról, hogy *képről* van szó.)

„Miért nézed a szálkát testvéred szemében? A gerendát pedig, amely a saját szemedben van, nem veszed észre?” (Lk 6,41) – Tudatosítanunk kell, hogy Jézus itt nem kicsi vagy súlyos, szálkányi vagy gerendányi *erkölcsi* hibákról, akadályokról, hanem *látáshibákról* beszél, azaz a *helyes Isten-ismeret* (és emberismeret, valóságismeret, viselkedési normák ismerete stb.) hiányosságairól, illetve szükségességéről. Akkoriban mindenekelőtt az írástudók – foglalkozásukból fakadó – feladata volt, hogy ügyeljenek testvéreik „látáshibáira”, vagyis teológiai tévedéseire. Talán közülük fordult így valaki a „tévtanító” Jézushoz: „Testvér, én jót akarok neked, hadd húzzam ki szemedből a szálkát! Mert nekem úgy tűnik, tévedésben vagy (amikor bűnösökkel ülsz egy asztalhoz, figyelmen kívül hagyod a szombatot...)” A szálkáról és a gerendáról szóló mondással Jézus feltárja, hogy az írástudó olyan, mint a hivatásos színész, aki csak mímeli a szemorvos szerepét – hiszen gerendával a szemében, szemellenzővel a fején, kép nélkül szólva: alapjaiban torz törvényfelfogásával akar másokat megtanítani látni, ami persze *képtelenség*.

„Asszonyok szülöttei közül senki sem nagyobb Jánosnál, de aki a legkisebb Isten országában, nagyobb nála” (Lk 7,28). – A keleties beszédmód kedvelte az ilyen túlzó, nagy hévvel előadott dicséreteket, tehát ez a fajta groteszk megfogalmazás önmagában nem is lenne jézusi sajátosság, érdekessége/jelentősége a Keresztelő Jánosra való alkalmazásban áll. Ezért Jézus szavait nem szabad szó szerint értenünk, mintha az egész addigi történelem legnagyobb alakjának tartotta volna Keresztelő Jánost, de kétségtelenül rendkívül nagyra értékelte. De akkor hogyan értsük azt a végtelen túlzását, hogy szerinte Keresztelő János Isten országán kívül mozog? Általánosságban ez úgy lehetséges, hogy más dolgok és teljesítmények értéke, ha emberi, és megint más, ha isteni mércével mérjük őket (vö. Mk 7,7-8; 8,33), konkrétan pedig úgy, hogy a Jézus által hirdetett „Isten országa” az igazságosságot felülmúló, *határtalanított szeretet* világa (ld. Mt 5,20; 20,9 és Lk 4,19; 6,32-36), János viszont mind istenképét, mind erkölcsiségét illetően megmaradt az *igazságosság és a jog* keretei között (ld. Lk 3,7-9.10-14).

### **Meghökkenítő fogalom párosítások**

„Közületek ki az az ember, aki követ ad oda a fiának, ha az kenyeret kér, vagy kígyót ad oda neki, ha halat kér? ...mennyivel inkább ad majd a ti mennyei Atyátok jókat azoknak, akik kérik tőle!” (Mt 7,9-11) – A feltett kérdésre („Közületek ki...”) a korabeli hallgató csak egyféleképpen válaszolhatott: szenvedélyes és felháborodott elutasítással „Senki!”-t vagy „Lehetetlen!”-t kiáltva. Jézus pedig – a kisebbről a nagyobbra történő következtetéssel – levonja a tanulságot: *Mennyivel inkább* igaz Istenre, hogy (a kenyérhez és a halhoz hasonlóan) *kizárólag* hasznos adományokat ad gyermekeinek, az embereknek.

„Íme, én úgy küldelek el titeket, mint farkasbőrbe bújt bárányokat” (Mt 10,16) – Ebben a megfogalmazásban természetesen egyetlen szentírás-fordításban sem található Jézusnak ez a mondása, hanem csak így: „Íme, én elküldelek titeket, mint juhokat a farkasok közé.” – E mondás görög eredetije kétségtelenül komoly értelmezési nehézségek elé állít minket. Szokásos, az imént idézett fordítása azonban Jézustól idegen jelentést ad: mert igaz ugyan, hogy lehetne ezt a kifejezést egyszerűen a tanítványokra váró üldözések (Mt 10,17-33) képi megjelenítésének tekinteni, de akkor is azt kellene mondanunk, hogy túlságosan durva, Jézushoz nem illő ez a kép. Jézus ugyanis *általánosságban* nem nevezte farkasoknak az embereket, még ellenfeleit vagy ellenségeit sem. – A görög szöveget szó szerint így kellene fordítani: „mint bárányokat farkasok belsejében”; ez persze első hallásra nemcsak furcsának, hanem értelmetlennek is tűnik, mégis sajátos jézusi értelmet kaphat, ha a mondatot a Mt 7,15-ben olvasható mondás ellenpárjának tekintjük: Ott arról volt szó, hogy a hamis próféták „bárányok ruhájában” („báránybőrben”) jönnek, vagyis *kívülről* báránynak látszanak, *belül* azonban ragadozó farkasok, itt viszont azt mondja Jézus, hogy úgy küldi tanítványait, mint akik *kívülről* farkasnak látszanak, a „farkasok belsejében” azonban, azaz *belül* bárányok. – Mindezek alapján a mondás konkrét jelentését így fogalmazhatjuk meg: A Jézustól kapott új tanítások hirdetésével a tanítványok *kívülről* farkasoknak tűnhetnek majd az emberek számára: ördögtől megszállottaknak, a

törvény és a hagyomány lerombolóinak, istenkáromlóknak, a nép megrontóinak (ahogyan maga Jézus is ilyennek tűnt sokak számára, ld. pl. Mk 3,22; 7,5; 14,64; Lk 23,2), nekik azonban „belül”, azaz valójában olyanoknak kell lenniük, mint a bárányok: békéseknek és fegyverteleneknek, védteleneknek.

### **Ismerős alapok**

Jézus nemegyszer azzal kelti föl hallgatói figyelmét, hogy számukra ismerős dologra építve fogalmazza meg az ismerős dologtól elütő mondanivalóját.

A legegyszerűbb eset a fönt már idézett „szálka–gerenda” ellentétpár (Lk 6,41), amely közmondásként ismert volt a palesztinai nyelvhasználatban, elsődlegesen erkölcsi tartalommal: „A másik szemében észreveszi a szálkát, de a maga szemében nem veszi észre a gerendát.” – Jézus ezt sajátosan az írástudókra alkalmazza, mégpedig azok „látáshibáira”, azaz helytelen Isten-ismeretükre. Itt persze csak általánosságban beszél, de más alkalmakkor konkrétan is megmondta, miféle gerenda van ellenfelei szemében; például: „Menjetek csak, és tanuljátok meg [mielőtt másokat oktánátok], mit jelent az: »Irgalmasságot akarok, nem pedig áldozatbemutatást«” (Mt 9,13)!

A gonosz szőlőmunkások példabeszédében (Mk 12,1-6) a Jézus által használt kép ismerős volt hallgatói számára: Izajás 5,1-7-ben a szőlőskert azt az Izraelt jelképezte, amelyet Jahve annyi szeretettel vett körül, de amely nemes szőlő helyett csak vadszőlőt termett. Jézus kissé átalakítja a képet: ebben a bérlők tagadják meg a gazdától a termés neki járó részét, s nem volt nehéz fölismerni, hogy a bántalmazott szolgák a prófétákat jelölik, akiket Izrael újból és újból elvetett, nemegyszer meg is ölte őket. Az ismerős mozzanatok után jön aztán a meglepetés, a példázat csattanója: A „szolgák” után Isten elküldi szeretett „fiát”, abban a reményben, hogy őrá majd hallgatnak (vö. Mk 9,4.7!). Jézus nem mondja ki nyíltan, de nyilvánvaló, hogy önmagára céloz. (Ezt azonban nem szabad úgy érteni, mintha kizárólagosan önmagát tartotta volna „fiúnak”; ellenkezőleg, azt akarta, hogy mindenki Isten „fiává” váljék (ld. Mt 5,9.45).

A búzáról és a konkolyról szóló példabeszédben (Mt 13,24-30) a szolgák második kérdése – „Akarod-e, hogy elmenjünk, és összeszedjük [a konkolyt]?” – butaságnak tűnik, de nem az: bármily meglepő, Palesztinában igenis szokásban volt a konkoly gyomlálása, tehát Jézus nem alaptalanul alkalmazza a példázatban ezt a mozzanatot, sőt éppen ezzel az ismert, magától értetődőnek tűnő, megszokott mozzanattal készíti elő példázatának mondanivalóját, „a rosszak” „kigyomlálásának” elutasítását. Ennek a paradox fogásnak a szellemességét mutatja, hogy nemcsak a mezőgazdaságban, hanem a társadalomban is a „gyomlálás” számított megszokottnak, természetesnek (például a farizeusok és a zelóták, vagy éppen Keresztelő János részéről; részletesebben ld. Máté-kommentárom 523. lábjegyzetében).

Ennek a jézusi „technikának” a legszemlésebb és egyúttal legdöbbenetesebb változatával a házasságtörő asszony történetében találkozunk (Jn 7,53–8,11). Jól ismert felszólítását ugyanis – „Aki bűn nélkül van közületek, az dobja rá az első követ!” – Jézus a megkövezés végrehajtásának korabeli gyakorlatából vette, egy leheletfinom, ugyanakkor gyökerekiq ható módosítással. Nevezetesen: az volt a szokás, hogy a kövezés kezdetén valamelyik vezető ember, vagy a jelenlévők közül a legidősebb egy bevett formulával felszólította a szemtanút/szemtanúkat: „Aki közületek szemtanúja a bűnnek, az dobja az első követ” (5Móz 17,7). Jézus viszont, látszólag azonosulva a felfogásukkal, és látszólag magára öltve a bíró szerepét, így parancsolja meg a kövezés megkezdését: „Aki közületek bűn nélkül van, az dobja rá az első követ!”

### **Merész képek**

Jézus időnkint meglepően merész, mondhatnánk úgy is, egyenesen kockázatos megfogalmazásokkal kelti föl hallgatósa figyelmét, illetve fejezi ki enyhén szólva szokatlan mondanivalóját.

Halottakat emlegetve hív az Élet, Isten országa hirdetésére. – Valakihez így szól: „Kövess engem!” Ám az ezt mondta: „Uram, engedd meg, hogy előbb elmenjek, és eltemessem apámat!” Ő azonban

azt mondta neki: „Hagyd a halottakra, hogy eltemessék halottaikat! Te pedig menj el, és hirdesd mindenütt Isten országát!” (Lk 9,59-60). – A „Hadd temessem el apámat” három dolgot is jelenthet: a) „Apám éppen most halt meg; engedd meg, hogy intézkedjem, és részt vegyek a temetésen!” b) „Hadd várjam meg, amíg apám meghal; ő ugyanis ellenzi, hogy kövessék, s ha mégis megtenném, abból *családi konfliktus* lenne!” c) „Hadd várjam meg, amíg apám meghal; ugyanis *csak akkor juthatok hozzá örökségemhez*, s ha nem leszek ott, lemaradhatok róla!” – Jézus nem volt fanatikus, ezért az első helyzetet kizárhatjuk. – A második esetben Jézus kétségtelenül kemény válaszában üzenete: „Hagyd a szellemileg halottakra [= az Isten országa, azaz a szeretet ügye szempontjából halottakra], hogy megvárják, amíg családi konfliktusok nélkül követhetik szívük vágyát! Te csak menj, és hirdesd Isten ügyét!” És szavaiban talán enyhe irónia is bujkál: „Hiszen te élő vagy! Nemde?” (Ld. még Mk 3,31-35; Mt 10,34-36; Lk 14,26!) – Legvalószínűbbnek a harmadik esetet tarthatjuk; ekkor rögtön világos és konkrét értelmet kapnak Jézus szavai: „Csak a *szellemileg halottak* [= a szeretet ügye szempontjából halottak] számára fontos az örökség, csak ők várnak arra, hogy hozzájussanak. Te menj, és hirdesd az *[igazi] életet!*”

Negatív szereplő által sugall pozitív mondanivalót. – A „hamis sáfár” nagyon nehezen értelmezhető példabeszédének (Lk 16,1-8) két olyan értelmezése is lehetséges, amelyben a főszereplő negatív viselkedése mégis pozitív erkölcsi üzenetet hordoz: a) A példabeszéd mondanivalója ez esetben általános jellegű: „Ahogyan az intéző egy nehéz helyzetből *okosan* kivágta magát, úgy kell mindenkinek *okosan* viselkednie az egész emberi élet megoldása (ha úgy tetszik, »Isten országa« és/vagy »az örök üdvösség«) szempontjából.” A példabeszéd ekkor a Mt 7,24-27 // Lk 6,46-49 példázatával és a (későbbi betoldások nélkül felfogott) „tíz szűzről szóló” példabeszéddel (Mt 25,1-4) áll egy sorban, és az okosság *a helyes* – az ember életét a szó teljes értelmében megmentő – *cselekvést* jelenti, vagyis azt, hogy valaki nem csupán hallgatja Jézus tanítását, és lelkesedik érte, vagy szóban mond rá igent, hanem tettekre is váltja. – b) A példabeszéd mondanivalója ez esetben konkrét: „Ahogyan az intéző az által biztosított befogadását a haszonbélők házába, hogy *anyagilag* segített rajtuk, ti is azzal biztosíthatjátok befogadásotokat az »örök hajlékba«, hogy a »mammonnal«, a pénzettel segítetek a rászorulókon, s így »barátaikká« teszitek őket, ők ugyanis tanúskodni fognak mellettetek Istennél, aki azonosul azokkal az éhezőkkel, akiknek enni adtatok...” (vö. Mt 25,35-36!). A példabeszéd ekkor ugyanazt fejezi ki, amit Jézus máskor is megfogalmazott: „Adjátok el birtokotokat, s az árát adjátok oda irgalmas adományként a szegényeknek... *[Így]* készítetek magatoknak maradandó kincset Istennél” (Lk 12,33), és konkrétan alkalmazott is például a gazdag ifjúra: „Add el mindazt, amit birtokolsz, és add a szegényeknek – *így* kincset birtokolsz majd Istennél” (Mk 10,21).

Erőszakos hasonlattal beszél a szeretet Istenéről. – „Ki az a király, aki hadba vonul egy másik király ellen anélkül, hogy előbb leülne, és haditanácsot tartana, vajon képes-e tízezer harcosával szembezállni azzal, aki húszezerrel jön ellene? Ha pedig mégsem, akkor követséget küld, amikor amaz még távol van, és meghódol neki” (Lk 14,31-32). – A megelőző (Lk 14,28-30), a toronyépítésről szóló példázattal együtt ez is a nagyon nehezen értelmezhető jézusi mondások közé tartozik. A legvalószínűbbnek azt a magyarázatot tarthatjuk, amely magukból a példázatokból indul ki, konkrétan az első példázatot bevezető, jellegzetesen jézusi kérdésből: „Ki az közületek...?” (a második példázatot természetesen nem lehetett ezzel a kérdéssel bevezetni: „Közületek melyik király az...?”). Ennek a szófordulatnak az egyéb előfordulásait megvizsgálva azt tapasztaljuk, hogy közvetlenül vagy közvetve (Lk 12,25; 17,7), de *minden* esetben a kisebbről a nagyobbra következtetés eszközével él Jézus, és azt mondja: „Ha már az emberek körében így van ez..., *mennyivel inkább* jellemző Istenre...” – De mi lehet akkor e két példázat háttere és konkrét mondanivalója? Könnyen elképzelhetjük, hogy tanítványai kételkedtek a Jézus által meghirdetett „Isten országa” e világi kibontakozásának sikerében (vö. Mk 13,1.4!). Nekik mondhatta Jézus: „Nézzétek csak! Ha már egy normális ember is úgy jár el, hogy mielőtt nagy építkezésbe fogna, leül, költségvetést készít, és nem vág bele hebehurgyán a munkába... Ha már egy normális király is előbb meggondolja, képes-e tízezer harcosával szembezállni az ellenség húszezerével, különben nem indul el, hanem békét kér... *Mennyivel inkább* feltételezhetitek, hogy Isten is meggondolta a dolgot, mielőtt belevágott volna emberteremtő vállalkozásába...”

## **Népies stílus**

A rituális tisztaságról, konkrétan az ún. tiszta és tisztátalan ételekről folytatott vitában (Mk 7,1-14) Jézus olyan szóhasználatra vetemedik, amelyet az általam elért (latin, német, angol, francia és magyar nyelvű) fordítások közül egyetlen egy sem mer lefordítani, ez pedig a „*budi*” szó (a 19. versben): „Nem fogjátok föl, hogy semmi, ami kívülről megy be az emberbe, nem teheti tisztátalanná, mivel nem a szívébe megy, hanem csak a gyomrába, majd pedig a budiba kerül?” Jézusnak ezt a kifejezését (a görögben *aphedrón*) a fordítók mind finomítják, sőt olykor finomkodva írják körül (még az egyébként enyhén szólva szabad szájú Luther is: „...és természetes úton távozik”), mint ahogy az egész ókor egyetlen klasszikusa sem vette soha a szájára, és már a **D** kódex is a „kanális, árok, gödör” jelentésű *okhetosz*-szal helyettesítette. Alighanem az értetlen tanítványok is (17-18. v.) felkapták a fejüket, amikor Jézus népiesen, vaskosan és talán nevetve magyarázta el, miért nem tehetik tisztátalanná az embert a „tisztátalan” ételek. Jézus érvelését hallva a legegyszerűbb halász vagy paraszt is rögtön megérthette az effajta vallási előírások hiábavalóságát, és megszabadulhatott régi félelmeitől.

## **Halmazott zsenialitás**

Jézus néhány példabeszédében fokozottan, illetve többszörösen is megnyilvánul az elbeszélői zsenialitás; a három legfontosabbat idézem föl (célszerű fellapozni őket!).

### **A farizeus és a vámos (Lk 18,10-14)**

Jézus „elbeszéléstechnikái” zsenialitása itt mintegy tömörítve mutatkozik meg:

A 10. v. bevezeti a két szereplőt. – „Felmenésüknek” (10. v.) felel meg „lemenésük” a 14. versben. – Mindketten a „templom” és „Isten” felé, tehát „függőlegesen fölfelé” irányulnak. – Mindkettőjüket az imája jellemzi. A farizeus érkezésének bemutatása tömör, de az imája igen hosszú, s az alany mindvégig „én”; a vámos érkezésének ábrázolása részletes, de az imája igen rövid, s a voltaképpen alany Isten. – A farizeus elhagyja az Istenre, azaz „fölfelé” irányultságot, és „vízszintesen”, az önmagát másokhoz hasonlítóval van elfoglalva. A vámos fölébe állítja Istent annak, ami ő másokhoz hasonlítva. – A végén Jézus mondása kiértékeli a történeteket. – Egyedül Isten „függőlegesen fölülről” érkező értékítélete teremti meg a kapcsolatot „vízszintes síkon” is a farizeus és a vámos között.

### **A kései szőlőmunkások (Mt 20,1-15)**

a) A kora reggel (a hivatalos munkakezdetkor) felfogadott munkásoknak 1 dénár bért (2. v.) ígér a gazda (vagyis az akkoriban szokásos „minimálbért”, amelyből szegényesen, de el lehetett tartani egy családot), a későbbiek során felfogadottaknak azonban csak annyit mond: „*ami igazságos, megadom majd nektek*” (9. v.).

Ez a mozzanat egyrészt sajátos feszültséget visz bele az elbeszélésbe; az olvasóban talán bizonytalanság támad, hogy mennyi lehet „az, amit igazságos”, de a korabeli hallgató nyilvánvalóan arra gondolt, hogy a kevesebbet dolgozók a ledolgozott órák arányában az 1 dénár megfelelő részét kapják majd.

Ha másrészt a gazdának ezt az ígérését összevetjük azzal, hogy még a később munkába álltak, sőt azok is, akik a 12 órából csak egyet dolgoztak le, szintén egy-egy dénárt kapnak, akkor ez világossá teszi, hogy Jézus radikálisan átértelmezte az igazságosság fogalmát, amely a „jogilag ez és ez jár” helyett nála azt jelenti: „megadni a rászorulóknak azt, amire ténylegesen szüksége van (esetben: hogy el tudja tartani a családját), függetlenül attól, hogy megérdemli-e, vagy sem!

b) A 8. versben ez áll: „Amikor aztán este lett, a szőlő ura ezt mondta vincellérjének: »Hívd össze a munkásokat, és fizess ki a bért, az utolsók kezdve, s úgy haladj az elsőig!«” Itt *nem hangzik el* a

vincellér számára voltaképpen nélkülözhetetlen útmutatás, hogy minden munkásnak egyformán egy dénárt fizessen: ez fokozza az elbeszélés feszültségét, amely ily módon a 9-12. versre összpontosul.

c) Annak, hogy a vincellérnek az utolsókkal kell kezdenie a bérfizetést, a példabeszéd mondanivalója szempontjából nincs különösebb jelentősége, de Jézus elbeszélőművészetének újabb megnyilvánulása ez: az „elsők” – látván, hogy az „utolsók” is egy dénárt kaptak – csak így kerülnek abba a helyzetbe, hogy azonnal tiltakozni tudjanak a gazda nagylelkűsége ellen, hiszen ha ők kapták volna elsőként a bérüket, s aztán hazamentek volna, akkor nem szereztek volna tudomást arról, hogy a kevesebbet dolgozók is 1 dénárt kaptak, így nem is tiltakozhattak volna, és ezért elbeszélés-technikailag igencsak körülményes lett volna a szűkebb értelemben vett példázathoz (1-10. v.) csatolni a 11-15. vers keretében megfogalmazott mondanivalót.

d) Egy igazi jézusi finomság: Amikor a zúgolódók szóvivője panasz tesz a gazdának, mondván, „Ezek az utolsók csak egy órát teljesítettek, te mégis egyenlővé tetted őket velünk, akik hordoztuk a nap terhét, és elviseltük a hőséget”, akkor felháborodásában félretéve a keleti udvariasság minimumát, mellőzi a megszólítást – a gazda azonban nem viszonzza a szóvivő tiszteletlenségét, válasza elején megszólítja őt, mondván: „Barátocskám, nem bánok veled igazságtalanul!...”

Ha pedig valaki azt gondolná, hogy ez véletlenül van így, netán nem Jézustól, hanem egy kései szerkesztőtől származik, akkor nagyon téved! Jézus ugyanilyen következetesen jár el a tékozló fiúról szóló példabeszédében: Amikor az idősebbik fiú a mezőről hazatérve megtudja, mit történt, akkor sutba vágva a keleti udvariasság minimumát is, mellőzi a megszólítást, és úgy tesz sokszoros szemrehányást az apjának (Lk 15,29): „Nézd, annyi éve végzek neked rabszolgamunkát, és soha a parancsodat nem szegtem meg, de nekem soha nem adtál egy kecskét sem, hogy a barátaimmal vigadjak...” – az apa azonban válaszában megszólítja a fiút (Lk 15,31), méghozzá nagyon szeretetteljesen; „Gyermekelem, te mindenkor velem vagy, és minden, ami az enyém, a tiéd is...”

De van itt még tovább is! Az idősebb fiú így vezeti be az apának tett egyik szemrehányását (30. v.): „most, amikor ez a te fiad...”, s a „te” itt alighanem a gúny megnyilvánulása – az apa pedig tudatosan ironikusan válaszol (32. v.): „ez a te testvéred halott volt, de újból életre kelt...”, és egyúttal helyesbíti az idősebb fiú felfogását: az ő szemében a „tékozló” fiú változatlanul (vagy legalábbis újra) testvére a „tisztességesnek”.

### **A tékozló fiú (Lk 15,11-32)**

E példabeszéd formainak nevezhető elbeszéléstechnikai sajátosságai közül a legfontosabb kettőt már ismertettem az előző alpont utolsó két bekezdésében. Tartalmi szempontból viszont rendkívül izgalmas, és valóban csak a „zseniális” jelzővel illelhető, ahogyan a példabeszédbeli apa alakjában Jézus hihetetlen lélektani pontossággal rajzolja meg Isten nőies-anyai (vö. Lk 6,36; 15,8-9) és férfias-apai vonásait:

A nőies-anyai vonások: a) Folyton visszavárja elcsavargott gyermekét. Folyton résen van, lesi a kaput, kinéz az utcára. Különben hogyan is vehetné észre már „messziről”, hogy a fiú hazafelé közeledik? Amikor meglátja, eléje fut, öleli-csókolja. Egy férfi így nem viselkedik, legalábbis az ókori Keleten nem: ő „úr”, aki nem rohan a fia után, s ha az visszajön, akkor is csak megfelelő feltételekkel fogadja vissza. b) Öröme minden mértéket meghaladóan túláradó. Ezt fejezi ki már a rohanás, az ölelés, a csókok is, azután az ünnepi ruha elővétele és a fiú beöltöztetése, a hízott borjú levágása, a lakoma, a zene, a tánc. c) Egyszerűen túllép az igazságosságon (vö. főntebb Mt 20,9!). A „tékozló fiú” hazatérésekor elmarad az erkölcsi prédikáció, nincs leszámolás, nincs egyezkedés, mi illeti meg a hazatért tékozlót, és mi nem, és végképp nincs szó büntetésről. – Mellesleg: mindez fölösleges is, hiszen a fiú hazatért, bánja is, amit tett, mi mást kellene csinálni, mint örülni, hogy otthon van, hogy „föltámadt”.

A férfias-apai vonások: a) Van bátorsága, hogy biztosítékok nélkül, első szóra hagyja elmenni fiát „távoli vidékre”, a veszélyes világba. Az anyák általában inkább hajlanak arra, hogy magukhoz kössék gyermekeiket, és függőségben tartásuk őket; ez az apa viszont fölszabadítja, szabaddá teszi fiát, hiszen az csak így tud felnőtté válni, megélni. b) Képes vállalni és férfi módra „kihordani” a konfliktus-



*helyzeteket:* Nagyobbik fia duzzogásakor nem húzódik meg a házban, hanem kezdeményezően kimegy, szembenéz vele, és kétszeresen is helyreigazítja őt: rámutat arra, hogy nem érte semmiféle jogtalanság (31. v.), és arra is, hogy öccse „tékozló volta” ellenére is a testvére (32. v.). c) *Van érzéke az igazságosság iránt:* bár „anyaként” túllép az igazságosságon, ez nem jelenti azt, hogy igazságtalan lenne. Megérti, hogy nagyobbik fia úgy érzi, igazságtalanul bántak vele, továbbá elismeri az igazságosság iránti igényét, de közli vele, hogy valójában nem érte őt semmiféle jogtalanság (vö. Mt 20,13!), hiszen minden, ami a sajátja, az a fiáé is (31. v.). – De itt sem valamiféle hideg-rideg igazságosságról van szó: idősebbik fiát is anyaián „Gyermekem”-nek szólítja, a szívére beszél, kérleli, megindokolja neki, miért is „kell” most ünnepelni.

(A példabeszédbeli apának, ill. Istennek ezt nőies-anyai és férfias-apai jellegzetességét ugyancsak zseniálisan szemlélteti *Rembrandt* A tékozló fiú hazatérése c. festménye, amelyen az apa jobb keze gyengéd női kéz, bal keze pedig erőteljes férfi kéz.)

\* \* \*

Akárhogyan értelmezzük is ezt a rengeteg „elbeszéléstechnikai” sajátosságot, egy biztos: mindez nem lehet a véletlen műve, és nem minősíthetjük egyszerűen az evangélisták kifinomult szerkesztői tevékenysége eredményének sem; minden bizonnyal akkor járunk a legközelebb az igazsághoz, ha valóban Jézus elbeszélői-költői zsenialitását fedezzük fel ebben a jelenségben.

(2020. december 15.)

